माध्यमिक तहमा विद्यार्थीहरुले बीचैमा विद्यालय छाड्ने कारणहरु

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन
विभाग स्नातकोत्तर तह एम.एड. दोस्रो वर्ष (Ed. Pm 598) को आंशिक
आवश्यकता पूरा गर्नको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
रुद्रप्रसाद गिरी
एम.एड दोस्रो वर्ष
त्रि.वि.दर्ता नं.९-१-१-७९३-९७
क्याम्पस क्रमाङ्क : १०१/२०६६
परीक्षा क्रमाङ्क : २०४००९७/२०६८

कनकाई वहुमुखी क्याम्पस, सुरुङ्गा
सुरुङ्गा, झापा
२०७४ (२०१७)

त्रि.वि.बाट सम्बन्धन प्राप्त

कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

कनकाई नगरपालिका, सुरुङ्गा (झापा)

स्था. २०४७

☎ ०२३-५५०१५३
Fax : ०२३-५५०८५३
Email : kanakai.campus47@gmail.com

च.नं.
प.सं.

मिति :............................

सिफारिश पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम. एड.) द्वितीय वर्षका परीक्षा क्रमाङ्क २०४००९७/२०६८ का छात्र रूद्र प्रसाद गिरीले मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा माध्यमिक तहमा विद्यार्थीहरूले बीचैमा विद्यालय छाड्ने कारणहरू शीर्षकमा तयार पारेको शोधपत्र प्रति म सन्तुष्ट छु । यस शोधपत्रलाई अन्तिम मूल्याङ्कनका लागि शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिश गर्दछु ।

मिति : १७ डिसेम्बर २०१७

(योन्देन सुनुवार)
शोध निर्देशक

त्रि.वि.बाट सम्बन्धन प्राप्त

कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

कनकाई नगरपालिका, सुरुङ्गा (झापा)

स्था. २०४७

☎ ०२३-५५०१५३
Fax : ०२३-५५०८५३
Email : kanakai.campus47@gmail.com

च.नं.
प.सं.

मिति :............................

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम. एड.) द्वितीय वर्षका परीक्षा क्रमाङ्क २०४००९७/२०६८ का छात्र रूद्र प्रसाद गिरीले **माध्यमिक तहमा विद्यार्थीहरूले बीचैमा विद्यालय छाड्ने कारणहरू** शीर्षकमा तयार पारेको शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

नाम र पद्द	हस्ताक्षर
१. उप-प्रा. आशा शर्मा सिवाकोटी विभागीय प्रमुख	....
२. योन्देन सुनुवार शोध निर्देशक	....
३. प्रा.डा. हेमराज ढकाल बाह्य परीक्षक	....

मिति : १ जनवरी २०१८

कृतज्ञता ज्ञापन

यस शोधकार्यलाई सम्पन्न गर्न प्राविधिक, विषयगत एवंम बौद्धिक पक्षमा महत्वपूर्ण सल्लाह, सुझाव, हौसला र निर्देशन दिएर सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु श्री योन्देन सुनुवार ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधकार्यका लागि समय समयमा आवश्यक सल्लाह र सुझाव दिनु हुने विभागिय प्रमुख श्री आशा शर्मा शिवाकोटी, श्री गोपिकृष्ण भट्टराई, श्री मोहनप्रसाद ओली, श्री ठाकुरप्रसाद रसाइली लगायत विभागका सम्पूर्ण गुरुहरुप्रति आभारी छु । यो शोधपत्र मूल्याङ्कन गरी उचित ठहऱ्याइ दिनु भएकोमा शोधपत्र मूल्याङकन समिति प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

यो शोधकार्यलाई पूर्णता दिन अध्ययन क्षेत्र उपलब्ध गराइ दिनु भएकोमा नमूना छनोटमा परेका विद्यालयहरु प्रति आभार व्यक्त गर्दछु । शोधकार्यलाई पूरा गर्न शोधकर्ताले पठाएको प्रश्नावली भरेर अथवा अर्न्तवार्तामा सहभागी भएर सक्दो सहयोग गर्नु हुने चुलाचुली गा.वि.स.क्षेत्र भित्रका प्रधानाध्यापकहरु, सम्बन्धित स्रोत व्यक्ति, वि.व्य.स.अध्यक्षहरु, शिक्षक शिक्षिकाहरु, अभिभावकहरु, सम्बन्धित विद्यार्थीहरु सबैमा कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । उच्च अध्ययनका लागि समय मिलाई दिनु भएकोमा आफू कार्यरत विद्यालय, श्री बालज्योति माध्यमिक विद्यालय चुलाचुली, इलामका तत्कालीन प्र.अ. तथा हालका रोङ स्रोतकेन्द्रका स्रोतव्यक्ति रुखमान सुव्वा तथा विद्यालय परिवार प्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा यो शोधकार्यलाई पूर्णता दिन प्रत्यक्ष वा परोक्ष रुपमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण व्यक्तिहरु र शोधपत्रकोशुद्धाशुद्धि हेरी अमूल्य सहयोग गरी सहयोग पुऱ्याउने मेरो जीवन संगी सावित्रा पोखरेल सुमीप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै यो शोधपत्रसँग सम्बद्ध सबै व्यक्ति तथा संघसंस्थाहरुका लागि उपयोगी हुने विश्वास समेत गर्दछु ।

रुद्रप्रसाद गिरी

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्र **माध्यमिक तहमा विद्यार्थीहरुले बीचैमा विद्यालय छाड्ने कारणहरु** शीर्षकमा तयार पारिएको हो । यसको मुख्य उद्देश्य माध्यमिक तहमा विद्यार्थीहरुले बीचैमा विद्यालय छाड्नुका कारणहरु पत्ता लगाउनु रहेको छ ।

यो अध्ययन गुणात्मक र परिमाणात्मक दुबै अनुसन्धान ढाँचा अपनाई प्राप्त सूचनालाई व्याख्या गरी निष्कर्ष निकाल्नमा केन्द्रित रहेको छ । अध्ययनलाई अगाडि बढाउन संभावनायुक्त नमुना छनौट विधि अपनाई इलाम जिल्लाको ८७ ओटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरु मध्ये साविक चुलाचुली गाँउ विकास समिति अन्तर्गतका ६ ओटा विद्यालयलाई नमुना जनसंख्याको रुपमा लिइएको छ । यस अध्ययनको क्रममा प्राथमिक श्रोतको रुपमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्ष, प्रधानाध्यपक शिक्षक, स्रोत व्यक्ति, बीचैमा विद्यालय छाड्ने विद्यार्थीहरु र उनीहरुका अभिभावकहरुलाई लिइएको छ भने विद्यालय अवलोकन फाराम, प्रश्नावली, लक्षित समुह छलफललाई सूचना तथा तथ्याङ्क संकलनको साधनको रुपमा लिइएको छ । त्यसैगरी द्धितिय स्रोतको रुपमा शोधपत्र, अनुसन्धानात्क लेखरचना, विभिन्न पत्रपत्रिका, विद्यालय सुधार योजना, जिल्ला शिक्षा कार्यलयबाट प्राप्त तथ्याङ्क, बुलेटिनहरु आदिलाई लिइएको छ । यो अध्ययन पूर्ण गर्नका लागि सूचना र तथ्याङ्क संकलन गर्न जनसंख्यालाई उद्देश्यमूलक नमुना छनौट र सम्भाव्य नमुना छनौटका आधारमा परेका व्यक्तिहरुलाई सूचनादाताको रुपमा लिइएको छ । सूचनादाताहरुबाट प्राप्त सूचना र तथ्याङ्कलाई तालिकीकरण, व्याख्या / विश्लेषण आदिको प्रयोग गरिएको छ । यस अध्ययनमा मेरी पार्कर फोलेटको मानव सम्बन्ध सिद्धान्तको प्रयोग गरी अध्ययनलाई अगाडि बढाइएको छ ।

प्रस्तुत अध्ययनका अनुसार सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा विद्यार्थी सहभागिताको अवस्थालाई हेर्दा वि.स. २०७१ सालको तुलनामा २०७२ सालमा विद्यार्थी भर्नामा बृद्धि भएको पाइएको छ भने परीक्षामा सम्मिलित संख्या भने घटेको पाइएको छ । यसको अर्थ बीचैमा विद्यालय छाड्नेको संख्यामा बृद्धि आएको देखिन्छ । यसै गरी अध्ययनकै क्रममा बीचैमा विद्यालय छाड्नाका कारणहरुमा आर्थिक, शैक्षिक, असफलता, सामाजिक तथा सास्कृतिक, घरायसी, वातवरणिय, उमेरगत, लैङ्गिक कारणहरु र अबालमैत्रि व्यवहार रहेको पाइएको छ । यस्तो बीचैमा विद्यालय छाड्ने दरलाई न्यूनीकरण गर्न विद्यालयले चालेका कदमहरुका बारेमा अध्ययन गर्दा परीक्षा प्रणालीमा ल्याएको सुधार, जसअनुसार निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रयोग, आवधिक मूल्याङ्कन आदि देखियो । यसैगरी विगतदेखि नै सञ्चालनमा आएको छात्रबृतिलाई पारदर्शी बनाउदै लगेको, विद्यालयको भौतिक पक्षमा क्रमश: परिवर्तन गर्दै लगिएको आधुनिक शैक्षिक प्रविधि र सामाग्रीको प्रयोग गर्न थालिएको, घोकन्ते प्रणालीलाई छाड्दै मनोरञ्जनात्मक प्रकृया र अतिरिक्त कृयाकलापसँगै अध्ययन अध्यापन गराउन थालिएको, बाल सहभागितामा जोड दिन थालिएको पाइयो । विद्यार्थीले विद्यालय छाड्ने दर न्यूनीकरणका लागि कार्यक्रमहरु ल्याइनु पर्ने, सामाजिक वातावरणमा उल्लेख्य सुधार गरिनु पर्ने, छात्रबृति रकममा बृद्धि गरिनु पर्ने, व्यवसायिक र प्राविधिक शिक्षामा जोड दिनु पर्ने आदि सुझावहरु प्रस्तुत गरिएको छ । समग्रमा यस अध्ययनबाट प्राप्ति भएको आधारमा दिइएका सुझावहरुमा

नीतिगत तहका लागि सम्पूर्ण क्षेत्र, वर्ग, समुदायको हित हुने गरी हरेक क्षेत्रबाट पछि परेका र पारिएका समुदायलाई समस्यासँग मेलखाने गरी पाठ्यक्रम निर्माण गरिनु पर्ने, अनुगमन र मूल्याङ्कन आयोग बनाइ सम्बन्धित निकायलाई क्रियाशिल बनाउनु पर्ने, शैक्षिक चेतनाका कार्यक्रम सञ्चालन गराइनु पर्ने सुझाव प्रस्तुत गरिएको छ । अभ्यास तहका लागि विद्यालयको भौतिक सुधारमा उल्लेख्य ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने, खेलको माध्यमबाट अध्यापन गराइनु पर्ने बालमैत्री विद्यालयको अवधारणलाई आत्मसात गरिनु पर्ने आदि सुझावहरु प्रस्तुत गरिएको छ ।

विषय सूची

क.सं.	पेज
परिच्छेद एकः परिचय	१-७
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	४
१.३ अध्ययनको औचित्य	५
१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरु	६
१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरु	७
१.६ अध्ययनको परिसीमा	७
परिच्छेद दुईः	**८**-१५
सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा सैद्धान्तिक खाका	
२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	८
२.२ अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका	१२
२.३ पुनरावलोकनको उपादयता	१४
परिच्छेद तीनः अध्ययन विधि	१६-२०
३.१ अनुसन्धान ढाँचा	१६
३.२ जनसङख्या तथा नमूना छनौट	१७
३.३ तथ्याङ्कका स्रोतहरु	१७
३.३ अध्ययनका साधनहरु	१९
३.५ तथ्याङ्क र सूचना संकलन प्रक्रिया	२०
३.६ तथ्याङ्कको विश्लेषण प्रक्रिया	२३

परिच्छेद चारः नतिजाको विश्लेषण **२१-३९**

४.१ समुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा विद्यार्थी सहभागिताको अवस्था २४

४.१.१ विद्यार्थी सहभागीताको अवस्था २५

४.१.२ बीचैमा विद्यालय छाड्ने विद्यार्थी विवरण २९

४.१.३ शैक्षिक सत्र २०७२ मा बीचैमा कक्षा छाड्ने विद्यार्थीको आकार र विद्यालय संख्या ३०

४.१.४ शैक्षिक सत्र २०७१/०७२ मा कक्षा बीचैमा छाड्ने विद्यार्थीको जातीगत विवरण ३१

४.२ विद्यार्थीले बीचैमा विद्यालयम छाड्ने कारणहरु ३२

४.३ बीचैमा विद्यालय छाड्ने दर न्यूनीकरण गर्न विद्यालयले चालेका कदमहरु ४१

४.४ बीचैमा विद्यालय छाड्ने प्रवृतिको न्यूनीकरण उपायहरु ४३

परिच्छेद पाँचः निष्कर्ष र सुझाव **४८ - ५३**

५.१ निष्कर्ष ४८

५.२ सुझावहरु ५०

५.२.१ नीतिगत तह ५०

५.२.२ अभ्यास तह ५१

५.२.३ अनुसन्धान तह ५३

सन्दर्भ सूची

अनुसूची

तालिका सूची

क.सं.	शीर्षक	पेज नं.
तालिका १	जम्मा विद्यार्थी भर्ना, परीक्षामा सम्मिलित संख्या र बीचैमा कक्षा छाड्ने सङ्ख्या-२०७१	२५
तालिका २	जम्मा विद्यार्थी भर्ना, परिक्षामा सम्मिलित संख्या र बीचैमा कक्षा छाड्ने सङ्ख्या -२०७	२५
तालिका ३	विद्यार्थी भर्ना विवरण	२६
तालिका ४	कक्षा चढ्ने विद्यार्थी विवरण	२७
तालिका ५	कक्षा दोहोऱ्याउने विद्यार्थी विवरण	२८
तालिका ६	बीचैमा कक्षा छाड्ने विद्यार्थी विवरण २०७१	२९
तालिका ७	शैक्षिक सत्र २०७२ मा कक्षा छाड्ने विद्यार्थी संख्याको आकार र विद्यालय संख्या	३०
तालिका ८	बीचैमा कक्षा छाड्ने विद्यार्थीको जातीगत विवरण	३१

संक्षिप्त शब्दावलीको पुरा रुप

आ.प्रा.शि.प.: आधारभूत प्राथमिक शिक्षा परियोजना

MOE: Ministry of Education.

CBS: Central Bureau of Statistics.

NGO: Non Government Organization.

INGO: International Non Government Organization.

PSDC: Programming for School Dropout Children.

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त

कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

कनकाई नगरपालिका - ३, सुरुङ्गा, झापा
स्था : २०४७

प.स.
च.न. मितिः

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङकाय, कनकाई बहुमुखी क्याम्पस, सुरुङ्गा झापाबाट स्नातकोत्तर तह (एम.एड) दितीय वर्षको शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयको आवश्यकता पुरा गर्नको लागि छात्र रुद्रप्रसाद गिरीले **माध्यमिक तहमा विद्यार्थीहरुले बीचैमा विद्यालय छाड्ने कारणहरु**शीर्षकको शोधपत्र मेरो प्रत्यक्ष निर्देशन र सहयोगमा तयार पार्नु भएको हो । उहाँको यस शोधपत्र लेखनप्रति म सन्तुष्ट भएकोले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिस गर्दछु ।

....
(योन्देन सुनुवार)
शोध निर्देशक

मितिः २०७४/ /

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त
कनकाई बहुमुखी क्याम्पस
कनकाई नगरपालिका - ३, सुरुङ्गा, झापा
स्था : २०४७

प.स.
च.न. मितिः

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङकाय, कनकाई बहुमुखी क्याम्पस, सुरुङ्गा झापाको स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) द्धितीय वर्षको शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन मूल विषयको आवश्यकता पुरा गर्नका लागि छात्ररुद्रप्रसाद गिरीले **माध्यमिक तहमा विद्यार्थीहरुले बीचैमा विद्यालय छाड्ने कारणहरु** शीर्षकमा तयार पार्नु भएको शोधपत्रद्द मूल्याङकन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. आशा शर्मा शिवाकोटी ....
(विभागीय प्रमुख) .

२. योन्देन सुनुवार ....
(शोध निर्देशक)

३. प्रा.डा. हेमराज ढकाल ....
(बाह्य परीक्षक)

मितिः २०७४/०९/